

Desanka Schwara, **Unterwegs. Reiseerfahrung zwischen Heimat und Fremde in der Neuzeit.** Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2007. 392 strani.

Desanka Schwara na univerzi v Bernu predava na oddelkih za novejšo in sodobno zgodovino. Med drugim se ukvarja z evropsko primerjalno zgodovino od 15. do 19. stoletja in z judovsko zgodovino. Napisala je monografijo, katere namen je pojasniti, kako so ljudje, predvsem tisti, ki so se odločili ali bili prisiljeni v katero izmed oblik migracije, doživljali premike v prostoru in dotike z različnimi družbenimi skupinami. Njeno raziskovanje naj bi bilo omejeno na tri velike multietnične imperije novega veka: Habsburško monarhijo, Osmansko cesarstvo in Rusko carstvo, ki so v primerjavi z nacionalnimi državami s svojo pisano narodnostno podobo ustvarjali primerno okolje za judovski življenj. Kljub temu ji tvorci zgodovinskega dogajanja, ki ga opisuje, bežijo po celotni Evropi, Bližnjem vzhodu in severni obali Afrike, sem ter tja pa mora za njimi celo čez Atlantik. V delu se na dobrih 250 straneh teksta dotakne občutij in odnosov, ki se vzpostavijo na potovanjih, družinskih odnosov, ki so zaradi odhoda člana na preizkušnji, jezikovne rabe, motivacije in ciljev potovanja, pa tudi zgolj judovske problematike, rekonkviste, *novih judov* in *novih kristjanov* ... S podatki najbolj bogati viri so poročila, dnevniki, pisma, skratka, paleta egodokumentov, skozi katere je ustvarjalec ubesedil svoj odnos do sveta, pa tudi odnos sveta do sebe. Avtorji zapisov, ki jih je Schwara uporabila, so po verski pripadnosti judje, skupina, ki je zaradi svoje specifičnosti v evropskem prostoru idealen model raziskovalcu historičnih gibanj. Njena specifičnost ni v homogenosti znotraj judovstva, na njen neobstoj avtorica tudi izvrstno pokaže, pač pa dejstvo, da jo lahko s prostim očesom, torej brez poglobljenih jezikovnih, kulturnih in historičnih raziskav, razločujemo od ostalih družbenih skupin. Ravno ta zaznamovanost judovske skupnosti in iz nje izhajajoč odnos večine preprečuje, da bi večino dognanj kar tako posplošili na širšo potujočo populacijo.

Potovanje (naj gre za prostovoljno ali vsiljeno obliko gibanja) je avtorica definirala s tremi skupinami ljudi: tistimi, ki potujejo, tistimi, ki ostajajo doma, in z ljudmi, ki jih potujoči srečujejo. Med temi tremi skupinami neobhodno prihaja do stikov, preko katerih se izmenjavajo ideje, kulture, predmeti in ne nazadnje tudi ljudi. Vsaka izmed treh skupin je vpeta v idejni korpus, ki so ga v stiku druga z drugo prisiljene spreminjati ali dopolnjevati. V tem procesu so najbolj izpostavljeni ljudje, ki potujejo. Ti tako imenovani *go-betweenes* so nosilci sprememb in vezni člen med ostalima skupinama. Prisiljeni so (pre)oblikovati svoj vrednostni sistem tako, da bo odgovarjal obema, in hkrati ohranjati pripadnost domači skupini. Odnos do

njih je bil namreč tako doma kot v tujini sumničav. Narava potovanja jih je silila v odrekanje določenim verskim ritualom (spoštovanje sabata, čistost, nečistost živil) in k adaptaciji zunanjega videza. Posebno pozornost avtorica namenja občutjem pripadnosti. Ugotavlja, da se ta občutja razvijajo na podlagi svojih nasprotij, na primer: pojem domovine se vzpostavlja nasproti pojmu tujine ipd. S spremembo političnih okvirov pride do spremembe občutij pripadnosti. Težava Judov je ta, da se, kljub temu da sami sebe umeščajo v določen prostor in izkazujejo lojalnost določeni politični entiteti, znajdejo v situaciji, v kateri jih okolica zaradi njihovega judovstva ne sprejema (senat Serenisime konec 17. stoletja nikakor ni želel pisno priznati stalno naseljeni judovski skupnosti njihove »beneškosti«, ko so se ti čim bolj jasno želeli opredeliti proti Judom, ki so bivali v Republiki začasno ali zgolj prečkali njeno ozemlje). Zanimiva so tudi avtoričina opažanja o dodeljevanju »nacionalnih« ter ostalih identitet. Primer judovskega mladeniča z začetka 20. stoletja, ki se je odrekel tradicionalnemu življenju in ga zato sodobnica iz Krakova označuje kot »Nemca«, sebe in pravoverno skupnost pa kot »Poljake«, lepo pokaže ohlapnost takih poimenovanj, predvsem pa obstoj kompleksnega identitetnega sistema, ki še zdaleč ni enoznačen. Podobno se vzpostavi dojemanje Špancev kot Judov v Angliji, kamor je precejšen del judovstva pribežal po rekonkvisti. Po drugi strani pa potekajo procesi menjave identitet, ki jih na podlagi tega, kako naj ga dojema skupnost, sproži posameznik sam. Identifikacija z določeno skupino je obratno sorazmerna z oddaljenostjo osebe od skupine. V primeru prej omenjenih *go-betweens* je sestavljena iz treh korakov; identifikacije, deidentifikacije in končno reidentifikacije, ki vodi čim bližje k prvotnemu stanju. Če želi popotnik stalno bivati v novem okolju in se podvreči izseljenstvu, ki je, kot pravi avtorica, nadgradnja potovanja, ga čaka proces »nove identifikacije«. Pomemben dejavnik pri slednji je zamenjava maternega jezika z jezikom okolja, ki naj posameznika integrira in mu skozi jezikovne značilnosti uzavesti tudi del kulture, ki ga bo poslej obdajala. Nekoliko prenačljiva se zdi sodba o množičnem prevzemu nacionalizma v času nastanka nacionalnih držav, zgolj zaradi tega, ker je tovrstna identifikacija najbolj enostavna (v izvorniku udobna). Avtorica pa ponudi še drug način konstituiranja prostora, ne okrog različnih oblik gospostva, temveč z vezmi, ki jih ustvarja migracija ljudi in predmetov skozi ta prostor.

Glavna pomanjkljivost študije je nasičenost z različnimi temami (samo besedilo je dolgo 258 strani), kar v praksi pomeni, da je vsaka ošvrknjena s poglavjem, ki je lahko kratko dobro stran. Dejstvo pa je tudi, da sta prostor in čas, ki uokvirjata študijo, preširoko zastavljena. Primerjava popotovanja s skrajnih časovnih meja, ki si jih je izbrala avtorica, je lahko zanimiva, vendar brez ustreznega razmisleka prej ali slej pripelje do mešanja jabolk in hrušk. Analiza okolij, iz katerih izhajajo pisci zapisov, ki jih navaja kot vire, bi pokazala neprimerljive razlike med ljudmi, ki so zapustili notice s svojih potovanj. Njihov odziv na tuje kraje in ljudi ter uspešnost njihovega stika s tujino bo odvisen najprej od domačega okolja, morebitnega znanja tujih jezikov, značajskih lastnosti posameznika ... Na tujino in neznano okolje se človeka iz podobnega okolja odzoveta popolnoma drugače (kar pravzaprav viri, ki jih navaja, tudi pokažejo), kaj šele posameznika, ki sta živelata stoletja narazen.

Prvi živi v dokaj stacionarni družbi, drugi pa doživlja vznik moderne mobilnosti. Pohvaliti je sicer treba poskus oddaljevanja od pisanja nacionalne zgodovine in upoštevanje nezamejenosti okolja, v katerem se je gibal posameznik pred pojavitvijo modernega pojmovanja države. Hkrati pa je potrebna previdnost pri generalizaciji izsledkov, do katerih pridemo s takšnim opazovanjem. In ker pravijo, da je tudi odsotnost znaka znak: zunanja podoba knjige (pri čemer je mišljeno besedilo obeh platnic) ne daje z ničemer slutiti, da bo govora o judovski zgodovini.

Anja Paulič